

Azınlıkça Dergisi

Sayı: 44 - Şubat 2009

Agos - Şubat 2009

Herkül Millas

Azınlıklar konusunda duymuş olduğum en hoş fıkra şöyle: Kekeme bir adam sokakta birine adres sorar, 'pa-pa-pardon, ra-ra-radyoooo evi ne-ne-nerede?' diye. Amacı spikerlik sınavına girmekmiş. Radyo evini gösteren adam hayret ve merakla kekemenin sınavdan çıkışını bekler. Birazdan spiker adayımız öfkeden titreyerek, yüzü kıpkırmızı kapıdan çıkar: 'Na-na-namussuzlar, heeeepsi a-a-a-anti-semit bunlar!' diye söylenmektedir.

Bu fıkrayı unutmamaya çalışırım, çünkü benim gibi azınlık üyelerinin aşırı duyarlılığını, hatta bir kusurunu, kompleksini şaka yollu hatırlatmaktadır. Azınlık üyeleri çoğunluğun onları dışlandığına, empati yapmadıklarına inanırlar. Doğrudur bence. Azınlıklar genellikle haksızlığa uğramışlar, kimi zaman korkutularak sindirilmişler, en temel hakları ihlal edilmiş ve genel olarak eşit vatandaş sayılmamışlardır. Dolayısıyla azınlıklardan yana olmak doğal bir refleksdir. Durum, çocuklardan yana olmak gibi bir şey. Kocaman adamdan dayak yiyen çocuktan yana olmak doğal gelir insana. Ama bu konuda da dikkatli olmamızı hatırlatan çok sevdiğim başka bir fıkra var.

Küçük çocuk, çocuk bahçesinde oyuncak ata binmiş bir türlü inmiyor. Annesi çırpınıyor. Eve dönmemiz gerekiyor diye ağlamaklı. Çocuğu çekiştiriyor ama velet direniyor. O an oradan geçmekte olan ünlü pedagog profesör Sigmund araya giriyor ve eğilip çocuğun kulağına bir şeyler söylüyor. Çocuk hemen attan iniyor, annesini elinden tutuyor ve eve yöneliyor. Durumu seyredenler pedagoga hayran. İşte, çocuğu bilmek buna derler, diyorlar. Aferin! Ne dediniz diye sorduklarında da 'in oradan it oğlu it, yoksa seni şimdi eşek sudan gelinceye kadar bir güzel pataklarım, dedim' diyor.

Azınlık ve empati

Bu ikinci fıkrayı bir pedagoji kitabında okumuştum. Genel ilkeler iyidir de, her geçerli genellemenin eksiklikleri de olabilir anlamındadır bu hikaye. Çocuklar ve azınlıklar desteklenmeli kuşkusuz. Ama her mağdur grubun kusurları ve sorumlulukları da var. Empati yokluğu çoğunluk kadar azınlığın da bir eksikliğidir. Ötekileştirilmişler başkalarını ötekileştiriyor olabilir, örneğin. Aslında empati eksikliği (veya varlığı) bir grubun, bir sınıfın veya bir kimliğin özelliği değildir, kişisel bir olay olabilir, herhangi bir bireyde görülebilir.

Empati kendimizi başkasının yerine koyabilmektir. İnsan beyninin nasıl çalıştığını araştıran bilim adamlarının bulgularına göre bu beceri yalnız insana özgüymüş. İnsanlar ötekinin yerine girip onun nasıl düşüneceğini düşünebilirler. Bunun olumlu bir sonucu 'şefkat/acıma' gibi duyguların ortaya çıkmasıdır. Olumsuz yanı, 'aldatma' ve 'yalan' gibi davranışların da ortaya çıkması. 'Ben X davranışında bulunursam öteki Y biçiminde düşünecek ve ben onu istediğim yöne yönelteceğim' diye düşünebilir aldatan insan. Hayvanlar koşullandırılmıştır: Ben X yaparsam öteki Y yapar diye 'düşünürler'. Bilinçli bir biçimde yalan söyleyen köpek veya kedi hiç gördünüz mü? Ama her insan da tam olarak empati yeteneğine sahip olmayabilir. En aşırı uçta örneğin, kendilerini başkalarının yerine koyamayan otistik kimseler bulunur. Bu 'anormalliğin' psikolojiden değil, nörolojik işlev bozukluğuna bağlı bir davranıştan, beyindeki temporal lobdaki bir işlev bozukluğundan kaynaklandığını gösteren araştırmalar vardır. İki uç arasında da bir sürü insan bulunur.

Empati eksikliği ve ilgili sorunlu davranışlar herhangi bir bireyde ve doğal olarak azınlık üyeleri arasında da görülür. Bu tür sorunlar azınlıklar içinde farklı eksenlerde/alanlarda yaşanır. Örneğin, en yakın insan ilişkilerinde, yani aile içinde veya dostlar arasında yaşananlar çoğunluk üyelerinde görülen karşıt 'kusurlardan' pek farklı değildir. Azınlıklar çuvaldızı Öteki'ne batırmadan önce iğneyi kendilerine batırırlarsa, azınlık/çoğunluk sürtüşmesinde de eksiklikler sergilediklerini göreceklerdir. Etnisite/milliyetçilik bağlamında görülen empati eksikliği kusurları en önemli olanıdır.

Milliyetçi nedenler yüzünden azınlıklara haksızlık edenlerin varlığı, azınlığın bu 'hastalıktan' uzak olduğu anlamına gelmez. 'Kimliğimize saygısızdırlar' diye sitemde bulunan azınlık üyelerinin "Öteki'ne karşı saygılıdırlar, bu alanda empati yapıyorlar" demek değildir. Kısacası, haksızlığa uğrayan, ille de haklıdır demek değildir demeye getiriyorum. Zaten kavgalı 'taraf'la dikkatle bakarsak, tarafların azınlık/çoğunluk olarak ayrıldıklarını görürüz. Taraflar başka bir temelde oluşmuş: Bir yanda belli bir ideolojiyi benimsemiş hem azınlıktan hem de çoğunluktan olan kimseler vardır, öte yanda ise, başka bir dünya görüşünü benimsemiş yine hem azınlıktan hem de çoğunluktan olanlar.

Başka türlü söylersek, azınlık sorunu bir siyasi ve ideolojik kavganın bir görünümüdür. 'Azınlık sorunları' bundan dolayı ideolojinin ve milliliğin ve fobilerinin bir bahanesine dönüşmektedir. Azınlığın mağduriyetinden söz edenler de, kimi zaman kendileri bu tür mağduriyeti doğuran ideolojinin en inatçı temsilcileridirler. Tutarlı olmak isteyenler (tutarlılığı dert edinmeyenler başka bir yazı konusu olabilir) Öteki'nin milli önyargısını eleştirirken iki şeyi de aynı anda yapmaya da çalışmalıdır: A) Empati yapıp Öteki'nin de kendilerine ne denli benzediğini görmelidir. Gördüğünde hem daha hoşgörülü olacak hem de kendileri değişecektir. B) Yine empati yapıp kendilerine başkasının gözüyle bakmaya çalışmalıdırlar. Buna aynaya bakmak da derler. Ne denli çirkinsek de bakmalıyız aynaya, ayna kendimize çeki düzen vermek için yararlı olabilir.

Bu fıkralı yazıyı biraz gülmemiz – en azından gülümsememiz – için de yazdım. Kendimize gülebilmek, empatik bir olaydır, kendimizi muhayyel bir kimsenin yerine koyup kendimize belli bir mesafeden bakmakla ilgilidir. Ağlamamak için de güleriz halimize bazen.